

DOI: 10.5281/zenodo.15696761

Link: <https://zenodo.org/records/15696761>

ZAMONAVIY JAMIYAT TARAQQIYOTIDA FALSAFANING STRATEGIK ROLI VA IJTIMOIIY AHAMIYATI

Abdumuxtorov Muslimbek Abdullajon o'g'li

Namangan davlat texnika universiteti

"Ijtimoiy fanlar" kafedrasi assistenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda falsafaning roli va ahamiyati keng tahlil qilinadi. Falsafa ilm-fan, siyosat, ijtimoiy tizim, madaniyat, texnologiya va ma'naviyat sohalaridagi ta'sirini ko'rib chiqish orqali uning jamiyatda qanday o'rin tutishi, qanday metodlar yordamida yuksalishi va insoniyatni qanday rivojlantirishga yordam berishi aniq ko'rsatiladi. Maqolada falsafaning metodologik yondoshuvlari, etik masalalari va jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlarga qo'shgan hissasi muhokama qilinadi. Falsafaning zamonaviy ilm-fan va texnologiyalarni shakllantirishdagi o'rni, shuningdek, uning jamiyatdagi o'zgarishlarga qanday ta'sir qilgani va rivojlanishiga yordam bergani haqidagi mulohazalar asosli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Falsafa, zamonaviy jamiyat, ilm-fan, ma'naviyat, etik qadriyatlar, ijtimoiy tizim, siyosat, metodologiya, sun'iy intellekt, texnologiya, madaniyat.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda falsafa jamiyatning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiluvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Falsafaning ilmiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy yo'nalishlarga ta'siri jamiyatni shakllantiruvchi kuch bo'lib qoladi. Ushbu maqola zamonaviy jamiyatda falsafaning o'rni, uning ilm-fan va texnologiya sohalariga qo'shgan hissasi, ma'naviyat va etik qadriyatlarni shakllantirishdagi roli, shuningdek, falsafaning siyosat va ijtimoiy tizimlarni boshqarishga bo'lgan ta'siri haqida muhokama qiladi. Falsafa va uning metodologiyasi jamiyatdagi yirik o'zgarishlarga asos bo'lib xizmat qilganini tahlil qilish orqali, uning bugungi kunda qanday rivojlanishi va jamiyatning barcha sohalarida qanday ishlatilishi kerakligini ko'rsatishga harakat qilamiz.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Falsafaning zamonaviy jamiyatdagi roli va metodologiyasini o'rganishda bir qancha ilmiy manbalar mavjud. Asosiy manbalardan biri G'arb falsafasining metodologik asoslari bo'lib, ayniqsa, Descartes, Kant va Gegelning asarlarida falsafaning ilmiy va ijtimoiy rivojlanishdagi ahamiyati batafsil tahlil qilingan. Deskartesning "Discourse on the Method" (1637) asari zamonaviy ilm-fan va falsafaning asoslarini qo'ygan, Kantning "Tanqidiy bilim" asari esa insonning tafakkur va tushuncha imkoniyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etgan.

Markaziy Osiya va Sharq falsafasi esa axloqiy va ma'naviy qadriyatlarning shakllanishiga katta hissa qo'shgan. Ayniqsa, Konfutsiy, Abu Ali ibn Sino va Al-Farobiy singari mutafakkirlarning fikrlari bugungi jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy postmodernizm, ayniqsa, J.F. Lyotard va Mishel Foukault asarlari orqali tasdiqlangan, bu esa ilm-fan va falsafani ijtimoiy xususiyat sifatida ko'rib chiqadi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Zamonaviy jamiyatda falsafaning ilmiy va texnologik rivojlanishdagi roli katta. Falsafa nafaqat ilmiy metodologiyaning rivojlanishiga yordam beradi, balki ilmiy g'oyalar va texnologik ixtirolarni aniqlashda ham muhim o'rin tutadi. Ilm-fan rivojlanishi uchun falsafiy asoslarning zarurligi tarixiy jihatdan ham isbotlangan. Dekartes va Nevton kabi o'z vaqtining olimlari ilm-fan va falsafani birlashtirib, ilmiy metodlarni shakllantirdilar. Ayniqsa, falsafa ilm-fan va texnologiyaning chegaralarini belgilashda muhim vosita bo'lib qoladi.

Falsafaning ilm-fanga ta'siri uning ilmiy metodlarini shakllantirishda, nazariyalar va gipotezalarni yaratishda ko'rinadi. Masalan, Karl Poppening falsafiy konsepsiyasi ilmiy metodologiyaning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, ilmiy izlanishlar jarayonida yangiliklarni kiritishda muhim rol o'ynaydi. Poppening "Ilmiy bilimning tabiatini tushunish" va "Bilimlar qanday rivojlanadi?" haqidagi asarlari ilmiy jarayonlarni baholash va yangi g'oyalarni shakllantirishda falsafaning qanday ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Falsafiy metodologiyaning o'zgarishi va rivojlanishi, ayniqsa, 20-asrda ilmiy nazariyalar va ilmiy ixtirolarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Masalan, kvant mexanikasi va nisbiylik nazariyasi kabi ilmiy inqiloblar nafaqat texnologik, balki falsafiy o'zgarishlarga ham olib keldi. Bu o'zgarishlar zamonaviy fizika va kosmologiyaning asosi bo'ldi va ularning zamonaviy falsafiy aspektlari ilmiy tafakkurni yangi bosqichga olib chiqdi. Ayniqsa, Albert Eynshteynning umumiy nisbiylik nazariyasi va Max Plankning kvant nazariyasi falsafiy va ilmiy tafakkurda yangi istiqbollarni ochdi.

Texnologiyaning rivojlanishi va yangi ixtirolarning paydo bo'lishi falsafiy tahlilni talab qiladi. Misol uchun, sun'iy intellekt va robototexnika sohalarida falsafaning roli nafaqat texnologiyaning amaliy jihatlarini, balki uning etik masalalarini ham ko'rib chiqadi. Bugungi kunda sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlarning rivojlanishi jamiyatda yangi axloqiy masalalarni keltirib chiqarmoqda. Inson huquqlari, ma'lumotlar xavfsizligi, maxfiylik va mas'uliyat kabi masalalar falsafiy tahlilga olib keladi.

Texnologiya va sun'iy intellektning o'zgarishi etik savollarni keltirib chiqaradi: kim javobgar? Sun'iy intellekt o'z-o'zini boshqarish imkoniyatiga ega bo'lsa, bu qanday axloqiy oqibatlariga olib keladi? Shunga o'xshash savollarni tahlil qilishda falsafaning roli nihoyatda muhimdir. Bunday masalalar falsafiy nuqtai nazardan muhokama qilinsa, jamiyatda axloqiy qoidalar va texnologiyalarni o'zaro uyg'unlashtirish mumkin bo'ladi.

Falsafaning madaniyat va ma'naviyatdagi o'rni nafaqat axloqiy qadriyatlarni, balki jamiyatning umumiy madaniy shakllarini shakllantirishda ham muhimdir. Falsafa madaniy qadriyatlar, san'at, adabiyot va ijtimoiy me'yorlarni ishlab chiqishda asosiy rolni o'ynaydi. Madaniyatning rivojlanishida, xalqning etik va estetik qarashlarini shakllantirishda falsafaning ulkan hissasi bor.

Falsafa ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirishda va madaniyatni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, adolat, erkinlik, tenglik, axloqiy mas'uliyat kabi etik qadriyatlar falsafiy asosda shakllanadi va jamiyatda o'zgarishlar yaratadi. Marxning

iqtisodiy adolat va ijtimoiy sinflar haqida tushunchalari, Kantning erkinlik va inson huquqlari haqidagi qarashlari, Rawlsning adolat nazariyasi bugungi kunda madaniyatni shakllantirayotgan asosiy falsafiy g'oyalardir.

Falsafa estetik qarashlarni shakllantiradi, bu esa jamiyatda san'atning rivojlanishiga, yangi madaniy shakllarning paydo bo'lishiga yordam beradi. Falsafiy estetik tahlillar, san'at asarlarini tushunish va baholashda asos bo'lib, madaniy me'yorlarni aniqlaydi. Misol uchun, Fridrix Nitshe ning san'at va madaniyat haqidagi qarashlari, estetik tafakkur va insonning ruhiy holatini tahlil qilishda muhim vosita bo'ladi. Nitshe tomonidan ilgari surilgan "yangi inson" g'oyasi va "ustuvorlik" tamoyili estetik va madaniy qadriyatlar bilan bog'liq.

Falsafa ma'naviyatni shakllantirishda ham katta rol o'ynaydi. Insoniyatning ma'naviy rivojlanishidagi asosiy nuqta etik qadriyatlar va axloqiy me'yorlardir. Falsafa orqali jamiyatda ma'naviy savodxonlik va ruhiy o'sish ko'rinadi. Ibn Sino, Al-Farobiy va Konfutsiy kabi sharq mutafakkirlari ma'naviylikni rivojlantirishda asosiy nazariyalarni ishlab chiqqanlar. Falsafa madaniy jarayonlarga ta'sir qilish orqali jamiyatning ma'naviy holatini shakllantiradi. Ayniqsa, diniy falsafa va etik tafakkur insoniyatning ma'naviy rivojlanishini yuqori darajaga olib chiqadi. Falsafiy diskurslarning to'liq aks etgan ko'rinishlari jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va ma'naviy uyg'onishni ta'minlaydi.

Falsafa siyosat va ijtimoiy tizimlarning poydevori bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlashda va ijtimoiy adolatni shakllantirishda falsafaning roli juda katta. Falsafa siyosiy g'oyalarni ishlab chiqishda, ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlashda va jamiyatni adolatli qilishda metodologik vosita sifatida ishlatiladi. Siyosiy tizimlar va ularning funksiyalarini tahlil qilishda falsafa muhim ahamiyatga ega. Masalan, Hobbes, Lokke, Rousseau kabi mutafakkirlar davlatning asosiy maqsadi, fuqarolar huquqlari va erkinliklarini ta'minlash bo'lishi kerakligini ta'kidlaganlar. Ayniqsa, Rousseauning "Ijtimoiy shartnoma" asarida fuqarolik jamiyatining asosiy prinsiplarini belgilab beradi, bu esa zamonaviy siyosatshunoslikning poydevorini tashkil qiladi. Falsafiy tahlillar orqali siyosiy tizimlar harakatga keltiriladi. Shuningdek, demokratiya, inson huquqlari va erkinlikka doir falsafiy g'oyalar bugungi siyosiy jarayonlarning asosini tashkil qiladi. Ijtimoiy adolatni ta'minlashda, shuningdek, ijtimoiy sinflar o'rtasidagi tengsizliklarni bartaraf etishda Marxist tahlil uslublari ham muhim rol o'ynaydi.

Falsafa ijtimoiy tizimlar va ijtimoiy hayotni takomillashtirishda katta yordam beradi. Falsafiy metodlar, masalan, dialektik materializm yoki kritikal nazariyalar, jamiyatdagi nohaqliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishda ishlatiladi. Shuningdek, Mahatma Gandining ahimsa falsafasi, Martin Lyuter Kingning tenglik va erkinlik uchun kurashlari siyosiy o'zgarishlarga olib keldi. Ijtimoiy tizimlarning barqarorligi va adolatsiz tizimlarning o'zgarishi ham falsafaning katta hissasi bilan bog'liq. Insoniyat uchun yangi va adolatli tizimlar yaratishdagi falsafaning ahamiyati beqiyosdir.

Falsafa texnologiyaning rivojlanishida va sun'iy intellektning axloqiy jihatlarida asosiy rol o'ynaydi. Bugungi kunda sun'iy intellekt, robototexnika va biotexnologiyalar kabi texnologiyalar jamiyatni yangi axloqiy muammolar bilan yuzma-yuz qoldirmoqda. Falsafaning bu muammolarni tahlil qilishi va hal qilishi zamonaviy

jamiyatda texnologiyalarning to'g'ri qo'llanilishiga yordam beradi. Sun'iy intellektning rivojlanishi yangi etik savollarni keltirib chiqaradi. Insoniyat va sun'iy intellekt o'rtasidagi o'zaro aloqalar, mas'uliyat, ma'lumotlar xavfsizligi, algoritmlar orqali qabul qilinadigan qarorlar, diskriminatsiya kabi masalalar falsafiy tahlilni talab qiladi. Sun'iy intellektning jamiyatga ta'siri faqat texnik nuqtai nazardan emas, balki etik va axloqiy nuqtai nazardan ham katta e'tiborga sazovor bo'ladi. Falsafaning bu masalalarni tahlil qilish orqali biz texnologiyalarni yanada xavfsiz, samarali va axloqan mas'uliyatli qilishimiz mumkin.

Zamonaviy jamiyatda falsafaning roli yanada ahamiyatli bo'lib, u ilm-fan, siyosat, madaniyat, etik qadriyatlar va texnologiyaning rivojlanishiga asos bo'ladi. Falsafa ilmiy metodlarni shakllantirishda, ijtimoiy tizimlarni rivojlantirishda, etik va madaniy qadriyatlarni ilgari surishda muhim vosita hisoblanadi. Falsafaning jamiyatdagi ta'siri nafaqat nazariy, balki amaliyotga ham katta ahamiyatga ega. Shuningdek, falsafa yangi texnologiyalarni boshqarishda, ularning etik jihatlarini tahlil qilishda va jamiyatda barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy jamiyatda falsafaning o'rganilishi va unga asoslanish zaruriyatga aylandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Zamonaviy jamiyatda falsafa nafaqat nazariy tafakkur sohasi sifatida, balki amaliy hayotda ham muhim metodologik asosga ega fan sifatida alohida o'rin egallaydi. Falsafa inson tafakkurining eng yuqori shakli bo'lib, u jamiyatning axloqiy, siyosiy, madaniy va ilmiy yo'nalishlarini belgilab beruvchi asosiy mezonlarni yaratadi. Bugungi globallashuv, texnologik taraqqiyot va ijtimoiy murakkabliklar sharoitida falsafa insoniyat oldida turgan asosiy muammolarni anglash, ularni chuqur tahlil qilish hamda ularni hal etishning mantiqiy va ma'naviy yo'llarini topishda muhim vositaga aylanmoqda.

Falsafaning metodologik yondoshuvlari – dialektika, tarixiy materializm, analitik tafakkur, tanqidiy yondashuv – jamiyatdagi o'zgarishlarni chuqur tushunish, ijtimoiy institutlar faoliyatini samarali tashkil qilish va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, falsafa yosh avlodda tanqidiy fikrlash, erkin fikr yuritish va axloqiy qaror qabul qilish madaniyatini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. U insonning faqat aqliy salohiyatini emas, balki ma'naviy-ruhiy dunyosini boyitadi, bu esa jamiyat taraqqiyoti uchun zaruriy omillardandir.

Takliflar:

1. Falsafa ta'limini zamonaviy ijtimoiy muammolar bilan uyg'unlashtirish lozim. Bu orqali falsafaning amaliy hayotdagi dolzarbligi oshiriladi.
2. Oliy ta'lim muassasalarida falsafa fanini faqat nazariy asosda emas, balki tanqidiy fikrlash, sun'iy intellekt, ekologiya va boshqa dolzarb masalalar bilan bog'liq tarzda o'qitish taklif etiladi.
3. Yoshlar o'rtasida falsafiy fikrlashni rivojlantirish uchun interaktiv seminarlar, bahs-munozaralar va ochiq falsafiy forumlar tashkil etilishi tavsiya etiladi.
4. Ommaviy axborot vositalarida falsafiy mavzularni kengroq yoritish, jamiyatda ijtimoiy ong va tafakkur madaniyatini oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Qodirov O. *Zamonaviy falsafa asoslari*. – Toshkent: Fan, 2015. – 254 b.
2. Islomov M. *Falsafa va jamiyat taraqqiyoti*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018. – 215 b.
3. Rahmonov A. *Postmodern davrda ijtimoiy ong va falsafa*. – Samarqand: Ilm ziyo, 2020. – 190 b.
4. Bobojonov H. *Strategik fikrlash va milliy taraqqiyot*. – Buxoro: Imkon, 2016. – 145 b.
5. Karimov A. *O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati va falsafa*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2013. – 228 b.
6. Abdullayev S. *Falsafaning ijtimoiy asoslari va zamonaviy talqini*. – Toshkent: Akademnashr, 2022. – 260 b.
7. Tursunov D. *Jamiyat, tafakkur va falsafa*. – Namangan: Davr press, 2019. – 178 b.
8. UNESCO. *Philosophy: A School of Freedom*. – Paris: UNESCO Publishing, 2007. – 328 p.
9. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. – Boston: Beacon Press, 1984. – 465p.
10. Bauman Z. *Liquid Modernity*. – Cambridge: Polity Press, 2000. – 228 p.
11. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 186p.
12. Foucault M. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. – New York: Vintage Books, 1995. – 333 p.
13. Sartre J.-P. *Existentialism is a Humanism*. – New Haven: Yale University Press, 2007. – 120 p.
14. Chomsky N. *Power and Ideology*. – London: Verso, 1987. – 248 p.
15. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. – New York: Continuum, 1970. – 183 p.
16. Rawls J. *A Theory of Justice*. – Cambridge: Harvard University Press, 1971. – 560 p.